

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКА МЕДИЧНА СТОМАТОЛОГІЧНА АКАДЕМІЯ

«Затверджено»
на засіданні кафедри
медичної інформатики,
медичної і біологічної фізики
«27» серпня 2020 р.
протокол №1 від «27» серпня 2020 р.
Зав. кафедри _____ доцент Сілкова О.В.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ДО
СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

<i>Навчальна дисципліна</i>	БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ. ОСНОВИ БІОЕТИКИ ТА БІОБЕЗПЕКИ
<i>Модуль №</i>	1
<i>Змістовний модуль №</i>	2
<i>Тема заняття</i>	Біоетика: предмет, мета і задачі в системі охорони здоров'я
<i>Курс, факультет</i>	I стоматологічний, медичний № 1,2

1. **Актуальність теми:** Сучасні досягнення науково-технічного прогресу, значні соціально-економічні перетворення призвели до кардинальних змін суспільного життя, які, поряд з позитивними здобутками, породили низку проблем, в тому числі і морально- етичних. На цьому етапі лікарям усіх спеціальностей необхідно знати історію виникнення, становлення, задачі і принципи розвитку біомедичної етики, як науки, а також розвиток і становлення національної системи охорони здоров'я.

2. **Конкретні цілі:**

Аналізувати причини виникнення науки Біоетика

Пояснювати мету і задачі біоетики

Трактувати визначення Біоетика, Медична етика

Проаналізувати історичні моделі біоетики

3. **Базовий рівень підготовки.**

Назви попередніх дисциплін	Отримані навички
1. Історія медицини 2. Філософія	Назвати основні етапи історичного розвитку медицини і медичної біоетики Визначити місце медичної біоетики серед суспільно-філософських і медико-біологічних дисциплін

4. **Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття.**

4.1. **Перелік основних термінів, параметрів, характеристик, які повинен засвоїти студент при підготовці до заняття**

Термін	Визначення
1. Біоетика	це сукупність етичних норм і принципів, що інтегрує у єдине концептуальне ціле аспекти класичної етики та новітні тенденції, що ініційовані бурхливим розвитком науково-технічного прогресу та впливом негативних змін навколишнього становища на здоров'я людини.
2. Автономія особистості	принцип, заснований на єдності прав лікаря і пацієнта, передбачає їх взаємний діалог, при якому право вибору і відповідальність не зосереджуються цілком у руках лікаря, а розподіляються між ним і пацієнтом.
3. Гідність	в широкому етичному контексті - самоцінність, якою володіє кожна людина по праву свого народження, оскільки він людина.
4. Інформована згода	Це принцип, що вимагає дотримання права пацієнта знати всю правду про стан свого здоров'я, про існуючі способи лікування його захворювання і ризик, пов'язаний з кожним з них. Вразливість як принцип біоетики слід розуміти у двох сенсах. По-перше, як характеристику будь-якої живої істоти, кожного окремого життя, за своєю природою кінцевою і крихкою.
5. Добровільність	Це повага свободи волевиявлення особистості, що передбачає самостійне прийняття нею рішення або згоди на медичні маніпуляції
6. Цілісність	це те, що забезпечує тотожність особистості самій собі, її самоідентифікацію, і тому не повинно піддаватися маніпуляціям або руйнуванням.

7. Справедливість

принцип, в основі якого лежить уявлення про рівноправ'я, зрівнює права кожної людини на єдині стартові можливості і дає кожному однакові шанси на гідне життя.

4.2. Теоретичні питання до заняття:

1. Особливості сучасної науки і медицини.
2. Визначення, предмет і задачі медичної біоетики.
3. Історичні етапи розвитку медичної біоетики.
 - А) модель Гіпократата і принцип “не нашкодь”.
 - Б) модель Парацельса і принцип “роби добро”.
 - В) деонтологічна модель і принцип “дотримання обов’язку”.
 - Г) біоетика и принцип “поваги прав і гідності людини”.
4. Теоретичні аспекти, норма і правила біомедичної етики в структурі фундаментальних, прикладних і медико-біологічних наук.
5. Суть міжнародних декларацій з питань медичної етики, біоетики (Женевська декларація (1948), Гельсінська (1964) і Токійська (1975) декларації).
6. Роль біоетики в становленні національної системи охорони здоров’я України.

4.1. Організація змісту навчального матеріалу

Сучасний стрімкий розвиток біологічної науки відкрив принципово нові методи лікування хворих, відтворення організмів, нові можливості в розвитку біотехнологій. Коло проблем, що вимагають розгляду з позицій біоетики включає зокрема біоетику допоміжних репродуктивних технологій і профілактики вроджених вад розвитку; біоетичні аспекти клінічних випробувань, реєстрації нових лікарських засобів і медичних технологій; етичні аспекти клінічної практики; експерименти на тваринах і альтернативні методи досліджень у біології й медицині; екологічну етику і безпеку сільськогосподарської продукції.

Біоетика - це сукупність етичних норм і принципів, що інтегрує у єдине концептуальне ціле аспекти класичної етики та новітні тенденції, що ініційовані бурхливим розвитком науково-технічного прогресу та впливом негативних змін навколишнього становища на здоров’я людини.

Біоетика як система поглядів, уявлень, норм і оцінок, що регулює поведінку людей з позицій збереження життя на Землі, відіграє дедалі більшу роль у суспільстві. Проблеми біоетики набувають вираженого міждисциплінарного характеру і тому мають охопити всі основні напрями діяльності людства, починаючи з розробки заходів, спрямованих на збереження навколишнього середовища, і закінчуючи прийняттям політичних рішень.

Біоетика повинна створити сукупність обов’язкових для всього людства моральних принципів, норм і правил, визначити межі втручання людини у природу, перехід через яку неприпустимий.

Надзвичайно важливим є формування особистості медичного фахівця в контексті біоетики. Працівники медичної галузі у своїй професійній діяльності щодня стикаються з питаннями етичного, морального чи біоетичного характеру, а тому потребують фахових знань, щоб могли правильно й компетентно приймати рішення. Біоетична освіта медичних фахівців допоможе формувати українське суспільство, відкрите для духовного розвитку, у якому шанують гідність й цінність кожного людського життя від моменту зачаття до природної смерті. Досвід багатьох країн світу свідчить, що послідовна державна політика в галузі біоетики дозволить Україні гарантувати своїм громадянам захист особистих прав і свобод, забезпечити

повагу до їх людської гідності, зберегти тілесну, психічну цілісність та індивідуальність людини і майбутніх поколінь.

Абсолютна віра у силу людського розуму та відкритого ним знання, що панувала принаймні останніх років двісті, втратила свою непохитність. Більше того, людство вже переконується, що невпинне зростання знань, котрі відкривають простір для здійснення неймовірних донедавна технологічних можливостей, стає об'єктивною загрозою самому існуванню людини як біологічної істоти. Кінець ХХ і початок ХХІ ст. - це час тріумфу біологічних наук, які дають можливість зануритися в незвідані глибини таїни всього живого, людини передусім. Та вже зараз є очевидним, що цей тріумф людського пізнання, котрий несе, безперечно, позитивні для людського існування колосальні відкриття, уможливорює водночас перспективи глобальної катастрофи, спричиненої як нездатністю передбачити всі наслідки новітніх досягнень, так і неспроможністю зарадити негативним результатам людської діяльності щодо природи.

Пошук варіантів виходу з катастрофічних ситуацій традиційно зводився до розробки нових, більш раціональних технологій, які призводили до нового витка проблем, більш високого порядку. У другій половині ХХ ст. здійснюється спроба знайти шляхи спасіння через подолання протистояння між природничими та гуманітарними науками, більше того, - через налагодження між ними співпраці. Так з'являється біоетика (з грец. - етика життя), що засвідчила поєднання двох, здавалось би, таких різних наук - біології та етики, науки про живі системи і науки про системи моральних цінностей.

Передумови становлення біоетичних поглядів у медицині

Можна виділити основні причини, що зумовили актуальність та інтенсивний розвиток біомедичної етики (біоетики) останнім часом:

- якісно новий рівень розвитку медицини, що поставив перед суспільством безліч соціальних, морально-етичних і правових проблем;
- заклопотаність населення небезпекою, яка виникла, і непередбачуваністю наслідків впровадження у практику недостатньо перевірених нових досягнень біомедичних технологій;
- гуманітаризація медицини взагалі і медичної освіти зокрема;
- видання великої кількості спеціальної літератури, присвяченої різним питанням біоетики;
- проведення міжнародних конгресів, симпозіумів і т.п., у центрі уваги яких — проблеми нових медичних технологій у контексті захисту прав людини і пацієнта;
- зростання ролі і значення громадських організацій в ухваленні суспільно значимих рішень, у тому числі і правових, щодо розвитку тих або інших напрямів медицини;
- недостатність норм медичної етики і деонтології при поясненні і пошуках розв'язань проблемних питань медицини.

З необхідністю створення етичних комітетів згодні всі, однак викликало суперечки питання про те, хто має право входити до їх складу - вчені, філософи, юристи, теологи?

Спершу біоетичні комітети виникали як стихійні маніфестації всередині лікарень та університетів. Згодом у великих західних країнах почали створюватися національні комітети. Нині вони прагнуть охороняти права особистості з юридичного боку. Щодо людського тіла вводяться правила: неготовність розпоряджатися (мого тіла не можна торкатися без моєї згоди), непридатність для продажу (не можна торгувати людським тілом), неможливість майновості (не можна ставитися до нього як до майна).

Медична спільнота дійшла одностайної думки, що лікар-вчений не може бути вище за загальнолюдські цінності. При прийнятті рішення, поряд з науковими інтересами, що, безумовно, приведуть до розвитку теоретичної і практичної медицини, лікар повинен брати до уваги моральні цінності.

Після II світової війни біомедичний прогрес як з теоретичної так і технологічної точки зору не зазнав зупинок у розвитку, змінюючи уяву яку людина мала сама про себе та її можливості втручання у власне тіло. Для цього необхідно переглянути певні історичні дані стосовно надзвичайного прогресу медицини:

1953 відкриття подвійної структури ДНК та початок розвитку генетики: людина досягає головного джерела своєї біологічної ідентичності;

1954 початок застосування реанімаційних технологій: змінюється процес протікання багатьох хворіб та в певний спосіб послаблюється межа між життям та смертю;

1955 перша наукова праця щодо трансплантації нирки (перша трансплантація людського серця відбулась у 1967): людина починає відновлювати основні частини свого власного організму та відроджуватися;

1959 перші вдалі спроби та документально підтверджені про штучне запліднення тварин в пробірці (1978 відбулось перше народження дитини заплідненої в пробірці, за допомогою технології БІУБТ): людині вдається втручатися в народжувальні процеси і керувати ними за власним бажанням;

1960 поширення експериментування (на жінках з Порторіко) контрацептивної таблетки: людині вдається розділити за власним бажанням статевість від плідності.

2002 сумнівна наукова сенсація про перешу клоновану людину (хоча спроби клонування тварин відбувалися значно раніше починаючи з 1993 року, однак лише у 1997 році науковий експеримент Вілмута та співпрацівників —увінчався успіхом клонування —славної! вівці Доллі).

На зламі 1980-1990-х років В.Р. Поттер висунув ідею глобальної біоетики, котра б покладала за мету досягнення прийняттого виживання людства, під яким розуміє не лише стійкий розвиток суспільства, а й розвиток здорової екосистеми. Основними умовами життєдіяльності людини визначаються:

- а) збереження навколишнього середовища;
- б) контроль за репродуктивною функцією людини.

Комітети з етики та їх роль в ухваленні рішення про біомедичне дослідження

Важливий чинник адекватного сприйняття біоетики як один з рівнів соціального регулювання медичної діяльності - функціонування комітетів (комісій) з етики. В даний час у межах проблем правового регулювання медичної діяльності особливого значення набувають питання ролі, значення і правових особливостей функціонування комітетів з питань етики (етичних комітетів) в галузі охорони здоров'я громадян. Ситуація, що існує сьогодні, дозволяє розглядати етичні комітети у таких аспектах:

- засіб захисту прав пацієнта й окремих категорій населення;
- один з розділів біомедичної етики - нової міждисциплінарної галузі знань;
- важливий інструмент юридичної регламентації окремих видів медичної діяльності.

Біоетичні комітети в Україні

Нехтування правами людини на здорове довкілля за минулих часів призвело до неприпустимого концентрування в окремих регіонах виробничих об'єктів, які перенаситили життєвий простір України промисловими відходами, пестицидами, солями важких металів,

іншими отруйними хімічними речовинами до концентрацій, які значно перевищують допустимі. Становище ще більше погіршилося після аварії на Чорнобильській АЕС. Все це разом зумовило швидке погіршення стану здоров'я населення до критичної межі та призвело до серйозних демографічних зрушень (досить згадати, що населення України за останні роки зменшилось більш, як на три мільйони осіб). Отже, наша держава особливо зацікавлена в дотриманні норм біоетики та повинна підтримувати зусилля науковців, що спрямовані на розробку їх теоретичних основ, пошук шляхів вирішення окремих їх проблем, а також створення необхідної законодавчої бази.

Основні принципи державної політики в галузі біоетики

- об'єктом державної політики в галузі біоетики є громадяни України та їх права;
- здоров'я людини - найважливіший пріоритет держави;
- впровадження і використання результатів наукової та промислової діяльності повинні не спричиняти негативну дію на стан здоров'я людини та живої природи і її складових.

Держава створює нормативні акти, які гарантують громадянам дотримання етичних принципів і норм в процесі наукової та практичної діяльності, зокрема в галузі біології та медицини.

Найважливішим фактором державної політики в галузі біоетики є принцип розвитку біоетичних норм і правил, які повинні випереджати впровадження в практик у новітніх технологій, гарантувати при їх застосуванні громадянам України особисті права і свободи, забезпечувати повагу до їх людської гідності, тілесної цілісності та індивідуальності, а також збереження навколишнього природного середовища.

Основні напрямки та заходи реалізації державної політики в галузі біоетики Основними напрямками державної політики в галузі біоетики є:

Формування законодавчої та нормативної бази:

- здійснення ратифікації Конвенції про захист прав та гідності людини у зв'язку з використанням досягнень біології і медицини (Конвенції про права людини та біомедицину);
- удосконалення існуючої нормативної та законодавчої бази, що стосується біоетики, з врахуванням положень Конвенції про права людини та біомедицину; створення нових законів та нормативних актів стосовно біоетики та біоетичної експертизи.

Участь в міжнародних подіях:

- організація та проведення міжнародних симпозіумів, конгресів та конференцій в Україні;
- забезпечення участі українських вчених у подіях за кордоном з метою розробки загального нормативного акту з біоетики.

Проведення біоетичної експертизи:

- удосконалення існуючих та створення нових положень з біоетичної експертизи;
- створення нових етичних комітетів у діагностично-лікувальних та наукових закладах; - узагальнення досвіду роботи з утворення та діяльності локальних і галузевих біоетичних комітетів; розроблення методичних рекомендацій для роботи локальних та галузевих біоетичних комітетів;
- здійснення підготовки членів біоетичних комітетів шляхом періодичного проведення семінарів, тренінгів тощо;
- проведення біоетичної експертизи кандидатських та докторських дисертацій в галузі біології і медицини;
- здійснення біоетичної експертизи при друкуванні наукових статей в галузі біології і медицини.

Налагодження учбового процесу:

- підготовка підручників з біоетики;
- розроблення програми викладання біоетики для студентів вищих навчальних закладів;
- введення уроків з біоетики у загальних та спеціальних закладах середньої освіти.

Інформування населення:

- забезпечення інформування населення з питань біоетики та біоетичної експертизи шляхом широкого висвітлення цих проблем у закладах масової інформації.

По відношенню до біомедичної і традиційної медичної етики біоетика має особливий статус: вона «охоплює» їх собою і, будучи ширше и глибше їх, тягнеться за їх межі. Це обумовлено поряд її принципових особливостей:

- вона носить універсальний и глобальний характер;
- її приписи нормативні;
- вона відрізняється публічністю;
- її характерною рисою на сучасного етапі є інституціональність.

В умовах сучасної гуманістичної парадигми саме біоетика забезпечує вирішення протиріччя між антропоцентризмом «старого» світогляду, який робив людину винятково центром світобудови, і новим, «не антропоцентричним» підходом, які піклуються про життя і живому у всіх їх проявах. Таким чином, біоетика з одного боку, стає глобальною біоетикою (В. Р. Поттер), з іншого - основою сучасної гуманології (Г.Л. Тульчинський), Відкриваючи нову «пост-людяність» - людяність більш високого рівня, що виявляє здатність особистості до турботи про життя і правах всього живого на до-, не-і недо- людського рівні, що виводить людяність за межі людського як біологічного виду. Іншими словами, біоетика виробляє нові моральні норми поведінки особистості як в «людських», так і в «нелюдських» ситуаціях, орієнтує людину на відмову від власного антропоєїзму і вчать його проявляти любов, повагу і відповідальність по відношенню до всього природного світу. Саме біоетичні концепції припускають оптимальні співвідношення інтересів людства і всієї іншої біосфери - «іншого живого», при якому, впливаючи на об'єкти живої природи, використовуючи їх у своїх цілях, людина зобов'язана враховувати їхні можливості та інтереси. Таким чином, в рамках біоетики корінні зміни морально-етичні уявлення до природи полягає в тому, що гуманізм людини повинен виявлятися в ставленні до неї в тій же мірі, як і в міжособистісних відносинах, і в відношенні до самого себе.

Універсальні принципи і норми біоетики

Основні принципи, якими оперує біоетика. Принципи біоетики тісно пов'язані з питаннями регулювання медичної діяльності та вносять чіткість у розуміння зв'язку біомедичної етики і права. Можна виділити чотири основні принципи біоетики: принцип пошани людської гідності, принцип «твори добро і не заподіюй зла!», принцип визнання автономії особи і принцип справедливості. Правил також чотири. Це правдивість, конфіденційність, недоторканність приватного життя і добровільна інформована згода. В сукупності вони утворюють етичні «координати», що описують відношення до пацієнта як до особи.

Під автономією особи пацієнта розуміють фізичну і психічну недоторканність при наданні медичної допомоги. Цей принцип має тісний зв'язок з концепцією інформованої згоди, про яку буде сказано далі. Ключова ознака автономії пацієнта - будь-які заходи, спрямовані на проникнення крізь тілесну або духовну оболонку пацієнта, виправдані лише тоді, коли вони здійснюються за його згоди. Етична цінність автономії пацієнта полягає в тому, що дії лікаря спрямовані на благо хворого з метою його одужання, але які здійснюються всупереч його волі і

бажанню, - недопустимі.

Процес інформування пацієнта, завдяки якому останній набуває знань, повинен проводитися так, щоб у неосвіченої спочатку людини з'явилася певна компетентність щодо стану свого здоров'я і тих маніпуляцій, які щодо нього планують здійснити медики. Це положення знаходить у повній відповідності з принципом автономії особи пацієнта.

Біоетика і принцип поваги прав та гідності людини

Медицина, що працює сьогодні на молекулярному рівні, все більш стає "прогностичною". Французький імунолог і генетик Ж. Доссе вважає, що прогностична медицина "допоможе зробити життя людини довгої, щасливої і позбавленої хвороб". Проте тільки одне "але", з точки зору Ж. Доссе, стоїть на шляху цієї світлої перспективи. Це — "особа або група осіб, рухомих жаданням влади і нерідко заражених тоталітарною ідеологією".

Прогностичну медицину ще можна було б визначити як безсуб'єктну, позбавлену індивідуальності, тобто здібну до діагностування без суб'єктивних показників, скарг і тому подібне пацієнта. І це дійсно реальний і безпрецедентний важіль контролю і влади, як над окремою людиною, так і над всім людством. Ці тенденції і пояснюють, чому в 60-70-х роках ХХ століття формулюється така форма медичної етики як біоетика, яка починає розглядати медицину в контексті прав людини.

Сучасна біоетика має 2 основних напрями:

- медичний - сконцентровано навколо відносин "лікар-пацієнт", найчастіше цей напрям називають біомедичною етикою або медичною біоетикою;
- екологічний - обґрунтовує цінність і права окремих живих істот (біоцентризм) і природних екосистем, дикої природи, біогеоценозів і ін. (екоцентризм).

Принцип поваги автономії особистості

Особливістю вирішення сучасних біоетичних проблем виступає плюралістичність і неоднозначність підходів, які можна охарактеризувати наступним чином:

- **принципалістиський**, що орієнтує медика на рефлексію з приводу вищих моральних цінностей та біоетичних принципів, що забезпечують благо пацієнта;
- **казуїстичний**, пов'язаний не тільки з «вічними» етичними проблемами, але і з конкретними ситуаціями, викликаними бурхливим розвитком біотехнологій, генної інженерії та т.п. і варіативністю ситуацій у сучасній медицині, він базується на беззастережне визнання автономії пацієнта;
- **інституційно-організаційний**, заснований на міждисциплінарному підході, відповідний постмодерністської епохи «керованої етики» і найбільше «стурбований» дотриманням принципу справедливості.

Автономія особистості - принцип, заснований на єдності прав лікаря і пацієнта, передбачає їх взаємний діалог, при якому право вибору і відповідальність не зосереджуються цілком у руках лікаря, а розподіляються між ним і пацієнтом. Згідно з цим принципом, прийняття надійного в етичному відношенні медичного рішення засноване на взаємній повазі лікаря і хворого і їх активному спільному участі в цьому процесі, що вимагає компетентності, інформованості пацієнта і добровільності прийняття рішення. Етичною підставою принципу автономії особистості виступає визнання її незалежності і права на самовизначення. Таким чином, повага автономії відноситься, насамперед, до особистості, що володіє можливістю і правом розпоряджатися своїм життям і здоров'ям, аж до свідомої відмови від лікування, навіть якщо це рішення буде коштувати їй життя.

Гідність - в широкому етичному контексті - самоцінність, якою володіє кожна людина по

праву свого народження, оскільки він людина. Гідність проявляється в самоповагу, внутрішньої впевненості особистості у власній цінності, її опорі спробам досягнути на свою індивідуальність і незалежність. Всі люди, і пацієнти в тому числі, незалежно від їх соціального статусу, психічного та фізичного стану та поведінки мають рівні права на визнання і повагу власної гідності.

Біоетика і принцип поінформованої згоди

Принцип поінформованої згоди складається з двох елементів: 1) подання інформації лікарем; 2) отримання згоди від пацієнта на надання медичної послуги.

Перший елемент визначає два поняття: компетентності та добровільності. Лікар повинен надати інформацію у формі, доступній для сприйняття саме для даного пацієнта. Тобто необхідно враховувати освіту, вік, стан пацієнта. Інформація лікаря повинна містити:

- відомості про характер та мету запропонованого методу діагностики, лікування, профілактики;

- інформацію щодо ризику, що містить медичне втручання;

- інформацію щодо існуючих альтернатив даному медичному втручанняю. Принцип поінформованої згоди передбачає перегляд та розширення низки принципів моралі в медичній практиці. Зокрема, лікар повинен повідомити пацієнту діагноз захворювання, незважаючи на його прогноз. Набуває пріоритету навіть жорстока правда.

Інформована згода - принцип, що вимагає дотримання права пацієнта знати всю правду про стан свого здоров'я, про існуючі способи лікування його захворювання і ризик, пов'язаний з кожним з них. В автономній моделі взаємовідносин цей принцип - не жест доброї волі чи бажання лікаря, це його обов'язок; відповідно отримання інформації стає правом пацієнта.

Добровільність - ще один принцип біоетики, пов'язаний з автономією пацієнта. Це повага свободи волевиявлення особистості, що передбачає самостійне прийняття нею рішення або згоди на медичні маніпуляції або дослідження при умові інформованості та відсутності зовнішнього примусу - не тільки фізичного або морального тиску, а й залежно будь-якого роду. У свою чергу, добровільність і відсутність залежності приводять до вимоги і очікування взаємної довіри між лікарем і пацієнтом, який проявляється в принципі конфіденційності і строгому дотриманні лікарської таємниці, які традиційно відносяться до галузі медичної деонтології, але набувають сьогодні нового звучання.

Цілісність - це те, що забезпечує тотожність особистості самій собі, її самоідентифікацію, і тому не повинно піддаватися маніпуляціям або руйнуванням. Вона пов'язана з «життєвою історією» індивіда, яка створюється пам'яттю про найбільш важливі події власного життя та інтерпретацією життєвого досвіду. Іншими словами, цілісність особистості - це її унікальність, індивідуальність і неповторність.

Вразливість як принцип біоетики слід розуміти у двох сенсах. По-перше, як характеристику будь-якої живої істоти, кожного окремого життя, за своєю природою кінцевою і крихкою.

Справедливість - принцип, в основі якого лежить уявлення про рівноправ'я, зрівнює права кожної людини на єдині стартові можливості і дає кожному однакові шанси на гідне життя.

Принцип обережності ґрунтується на вимозі «не нашкодь» і почутті відповідальності тих, хто приймає рішення, робить прогнози і здійснює медичну діяльність.

Істотним підтвердженням необхідності виділення біомедичної етики як окремого рівня соціальної регламентації медичної діяльності є більші можливості біоетики порівняно з традиційними медичною етикою і деонтологією при вирішенні складних міждисциплінарних

проблем, які виникають при наданні медичної допомоги. Чинниками, що свідчать про ширші можливості біомедичної етики порівняно з лікарською етикою, є:

- розгляд складних медичних питань у ракурсі міждисциплінарного підходу;
- висвітлення спектру соціальних питань, пов'язаних з громадською охороною здоров'я;
- вихід за межі життя і здоров'я людини, розгляд загальних проблем екологічної безпеки;
- яскраво виражений акцент на проблемах захисту прав пацієнтів при наданні медичної допомоги.

Факт створення комісій з етики підтверджує, по-перше, ширші можливості біоетики і, по-друге, - наближення біомедичної етики в контексті регламентації медицини безпосередньо до права, оскільки без обов'язкової оцінки етичних та морально-правових аспектів програми клінічних випробувань комісіями з питань етики стає неможливим проведення самого випробування - це вимога нормативних документів.

Таким чином, значення принципів біомедичної етики полягає у визначенні загальних напрямів її розвитку, появи нових положень, що регулюють ті чи інші суспільні відносини в медицині в ракурсі вже сформованих загальних положень цієї міждисциплінарної галузі знань. Принципи біоетики важливі в плані розуміння етичної і моральної складової процесу законотворчості в сфері охорони здоров'я. Нормативно-правові документи працюватимуть тільки за умови, що вони базуються на первинно опрацьованих в аспекті біоетики положеннях.

Таким чином, підводячи підсумок щодо значення біоетики як рівня соціальної регламентації медичної діяльності, слід зазначити ряд важливих обставин:

Що таке медичне право?

Без сумніву, медичне право - це самостійна комплексна галузь права, яка існує у всіх розвинених країнах Світу.

Одним з визначень медичного права України є наступне:

Медичне право - це галузь українського права, що формується, яка є сукупністю правових норм, які регулюють суспільні відносини, пов'язані з реалізацією прав громадян на здоров'я, зокрема, відносини між громадянином і лікувально-профілактичною установою, між пацієнтом і медичним працівником у сфері надання медичної допомоги, а також їх прав, обов'язків та відповідальності у зв'язку з проведенням діагностичних, лікувальних і санітарно-гігієнічних заходів.

Медичне право також регулює інші правовідносини, що тісно пов'язані з охороною здоров'я.

Для медичного права характерні поєднання суспільних і приватних засад, імперативного і диспозитивного способів правового регулювання; соціально забезпечувальна спрямованість; медична спеціалізація; чітко визначені етико-правові принципи.

До загальної частини належать положення щодо організації надання медичної допомоги в цілому. Вона включає норми, які встановлюють предмет і завдання медичного права; його основні принципи та джерела; поняття і зміст медичної допомоги та медичної діяльності особливого виду суспільної діяльності; поняття та обсяг гарантованого мінімуму медиків санітарної допомоги; суб'єкти медичного права; права та обов'язки сторін медичних правовідносин.

До особливої частини належать правові положення, які регулюють надання окремих видів медичної допомоги, встановлюють окремі права та обов'язки учасників цих відносин.

Основними інститутами медичного права є:

- медико-санітарна допомога матері та дитині і планування сім'ї;

- правове регулювання репродуктивної функції людини;
- забезпечення громадян лікарськими, протезно-ортопедичними та коригуючим засобами;

- правовий статус пацієнта;
- етико-правовий статус медичного працівника;
- медико-дослідницьке право;
- мед. експертиза.

Медичний працівник - це спеціаліст, який має відповідну професійну освіту, підготовку та кваліфікацію і завданням якого є здійснення медичної діяльності.

Медична діяльність, медична допомога та медична послуга

Медична діяльність - будь-які заходи, що спрямовані на охорону здоров'я, збереження життя людини, профілактику захворювань, і які провадяться співробітниками лікувально-профілактичних закладів будь-якої форми власності або приватно практикуючими медичним працівниками.

Медичною і фармацевтичною діяльністю можуть займатися особи, які мають відповідну спеціальну освіту і відповідають єдиним кваліфікаційним вимогам.

Єдині кваліфікаційні вимоги до осіб, які займаються певними видами медичної і фармацевтичної діяльності, встановлюються Міністерством охорони здоров'я України.

Відповідальність за дотримання зазначених кваліфікаційних вимог несуть керівники закладу охорони здоров'я і ті органи, яким надано право видавати ліцензію на провадження господарської діяльності в галузі охорони здоров'я.

Як виняток за спеціальним дозволом Міністерства охорони здоров'я України або уповноваженого ним органу охорони здоров'я без спеціальної освіти дозволяється діяльність у галузі народної і нетрадиційної медицини.

Медико-санітарна допомога — комплекс спеціальних заходів, спрямованих на сприяння поліпшенню здоров'я, підвищення санітарної культури, запобігання захворюванням та інвалідності, на ранню діагностику, допомогу особам з гострими і хронічними захворюваннями та реабілітацію хворих та інвалідів. Види медико-санітарної допомоги зазначені у Таблиці № 1.

Медичні послуги - вид взаємовідносин щодо поданням медичної допомоги, врегульовані угодою (договором на надання медичної послуги).

Медична послуга - це одна із складових медичної допомоги. Вона не тотожна медичній допомозі, тому що медична допомога ширша за своїм змістом.

Матеріали для самоконтролю:

Завдання для самоконтролю (тести):

1. У перекладі з грецької Біоетика означає:

- а.** етика життя або життєва етика
- б.** аспекти клінічної практики
- с.** втручання в процеси життя і смерті людини
- д.** прикладна етика
- е.** цінність кожного людського життя від моменту зачаття до природної смерті

2. Біоетика це - ...

- а.** галузь міждисциплінарного знання про межі допустимого втручання в процеси життя і смерті людини за допомогою новітніх біомедичних технологій
- б.** біоетичні аспекти клінічних випробувань.

- с. біоетика допоміжних репродуктивних технологій і профілактики вроджених вад розвитку.
 - д. етичні аспекти клінічної практики, екологічна етику і безпеку сільськогосподарської продукції.
 - е. експерименти на тваринах і альтернативні методи досліджень у біології й медицині.
3. Основними умовами життєдіяльності людини визначаються (за В.Р.Поттером):
- а. збереження навколишнього середовища, контроль за репродуктивною функцією людини
 - б. біоетичні аспекти клінічних випробувань, реєстрації нових лікарських засобів і медичних технологій.
 - с. біоетика допоміжних репродуктивних технологій і профілактики вроджених вад розвитку
 - є. експерименти на тваринах і альтернативні методи досліджень у біології й медицині, екологічна етику і безпеку сільськогосподарської продукції.
 - е. гідність й цінність кожного людського життя від моменту зачаття до природної смерті
4. Яку назву має документ, що був сформульований в 1947 р.у ході судового процесу в справі 23 нацистських лікарів:
- а. Нюрнберзький кодекс
 - б. Кодекс медичної етики
 - с. Гельсінський кодекс
 - є. Європейська Хартія прав пацієнтів
 - е. Швейцарський колоквиум
5. В чому полягає завдання Біоетики?
- а. Формування принципів морального регулювання наукових досліджень, яке не обмежувало б свободу науки, але забезпечувало б і соціальний захист громадян і інтереси суспільства
 - б. Використання біологічних наук на службі людині з ціллю покращити умови життя
 - с. Охорона здоров'я і життя людини від моменту запліднення до природної смерті, яка виражається через різні форми лікування
 - є. Загальнолюдські цінності не повинні розглядатися окремо від біологічних фактів
 - е. Моральність людської поведінки у біологічно-медичній галузі та в сфері охорони здоров'я стосовно її відповідності моральним нормам та цінностям
6. Сучасна біоетика має 2 основних напрямки, які саме?
- а. медичний і екологічний
 - б. терапевтичні і не терапевтичні клінічні дослідження
 - с. медико-біологічний та соціальний
 - д. правовий та клінічний.
 - е. експериментальний та медико-біологічний
7. У чому заключається суть поняття «Прийнятне виживання (acceptable survival)» за Р.В.

Поттером?

- a. Це не лише стійкий розвиток суспільства, а й розвиток здорової екосистеми
 - b. Непередбачуваність наслідків впровадження у практику недостатньо перевірених нових досягнень біомедичних технологій.
 - c. Проблеми нових медичних технологій у контексті захисту прав людини і пацієнта
 - d. Норми медичної етики і деонтології при поясненні і пошуках розв'язань проблемних питань медицини
 - e. Ряд морально-етичних і правових питань, які могли бути вирішені тільки в ракурсі біоетики
8. Згідно з Нюрнберзьким кодексом Терапевтичні клінічні дослідження це -
- a. дослідження, що спрямовані на збереження життя та покращення стану хворого.
 - b. дослідження, що спрямовані зберегти тілесну, психічну цілісність та індивідуальність людини і майбутніх поколінь
 - c. раціональні технології, які не призводили б до нового витка проблем, більш високого порядку.
 - d. експерименти, що не загрожують пацієнту смертю або непоправною шкодою.
 - e. експерименти у контексті захисту прав людини і пацієнта
9. Розвиток біоетики особливо необхідний для безпеки з соціальної точки зору у зв'язку з:
- a. Розвитком евгеніки як напряму генетики
 - b. З широким впровадженням донорства
 - c. Узаконенням евтаназії
 - d. Збільшення кількості абортів
 - e. Розповсюдженням ВІЛ-інфекції і СНІДу
10. В.Р.Поттер дає своє визначення поняття Біоетика
- a. Це поєднання біологічного знання з пізнанням системи людських цінностей, новий вид мудрості, що вказує, як застосовувати наукові знання для забезпечення соціальних благ.
 - b. Галузь міждисциплінарного знання про межі допустимого втручання в процеси життя і смерті людини за допомогою новітніх біомедичних технологій.
 - c. Проблеми нових медичних технологій у контексті захисту прав людини і пацієнта.
 - d. Загальнолюдські цінності не повинні розглядатися окремо від біологічних фактів
 - e. Формування принципів морального регулювання наукових досліджень, яке не обмежувало б свободу науки, але забезпечувало б і соціальний захист громадян і інтереси суспільства.

Рекомендована література.

Основна:

1. *Запорожан В. М.* Біоетика : підручник / В. М. Запорожан, М. Л. Аряєв. — К.: Здоров'я, 2005. — 288 с.
2. *Запорожан В. Н.* Биоэтика : учебник / В. Н. Запорожан, Н. Л. Аряев.— О. : Одес. гос. мед. ун-т, 2005. — 295 с.

3. *Антологія біоетики* / за ред. Ю. І. Кундієва. — Львів : БаК, 2003. — 592 с.
4. *Запорожан В. Н. Путь к нооэтике* / В. Н. Запорожан. — О.: Одес. гос. мед. ун-т, 2008. — 284 с.

Додаткова:

1. *Ардашева Н. А. Эвтаназия как метод искусственного прерывания жизни. Правовые условия ее применения* / Н. А. Ардашева // Вестник РАМН. — 1996. — № 12. — С. 60-67.
2. *Аряев М. Л. Психологічні та біоетичні проблеми у перинатальній медицині* // Неонатологія : підручник / М. Л. Аряев. — К. : АДЕФ — Україна, 2003. — С 115-131.
3. *Аряев Н. Л. Психологические и биоэтические проблемы в перинатальной медицине* // Неонатология : учебник/Н. Л. Аряев. — О.: Одес. гос. мед. ун-т, 2006. — С. 119-136.
4. *Аряев Н. Л. Медико-этические и правовые проблемы в неонатологической практике* / Н. Л. Аряев // Другий національний конгрес з біоетики. — К. : НАН України, АМН України, Комісія з питань біоетики при Кабінеті Міністрів України, 2004. — С. 103.
5. *Биомедицинская этика* / под ред. В. И. Покровского. — М. : Медицина, 1997. — 224 с.
6. *Биоэтика: принципы, правила, проблемы* / под ред. Б. Г. Юдина. — М.: Медицина, 1998. — 225 с.
7. *Боднар Г. В. Паліативна медична допомога* / Г. В. Боднар, І. С. Вітенко, О. Ю. Попович. — Донецьк, 2003. — 110 с.
8. *Вітенко І. С. Сімейна медицина. Психологічні аспекти діагностики, профілактики і лікування хворих* / І. С. Вітенко, О. О. Чабан, О. О. Бусло. — Тернопіль : Укрмедкнига, 2002. — 187 с.
9. *Вітенко І. С. Психологічні основи лікувально-профілактичної допомоги та підготовки лікаря загальної практики — сімейного лікаря* / І. С. Вітенко. — Харків : Золоті сторінки, 2002. — 288 с
10. *Возіанов О. Ф. Клінічні випробування стовбурових клітин: початок регенеративної та відновної медицини* / О. Ф. Возіанов, Г. В. Єльська, О. Л. Кухарчук // Здоров'я України. — 2008. — № 12 (193). — С 62-63.
11. *Гешелин С. А. Этика в хирургии* / С. А. Гешелин // Здоров'я України. — 2005. — № 3. — С 6.
12. *Запорожан В. М. Нооэтика як новий напрямок соціогуманітарної культури і філософії* / В. М. Запорожан // Інтегративна антропологія. — 2005.—№ 1-2(5-6). —С 3-Ю.
13. *Иванов В. И. Этические аспекты исследований генома человека в ге-нотерапии* / В. И. Иванов // Итоги науки и техники. Геном человека. — М. : ВИНТИ, 1994. —С. 149-157.
14. *Иванюшкин А. Я. Профессиональная этика в медицине* / А. Я. Ива-нюшкин. — М.: Медицина, 1990. — 220 с.
15. *Кундієв Ю. Біоетика: витоки, стан, перспективи* / Ю. Кундієв, М. Кисельов // Вісник НАН України. — 1999. — № 8. — С. 6-8.
16. *Любан-Плоцца Б. Терапевтический союз врача и пациента* / Б. Любан-Плоцца, В. Запорожан, Н. Аряев. — К.: АДЕФ — Україна, 2001. — 292 с
17. *Общепрактическая и семейная медицина* / под ред. М. Кохена ; пер. с нем. — Минск, 1997. — 458 с.

Розробник: Ленкова О.О. – викладач.